

* * *

זיוה שמיר

המוזה קלת הכנפיים: על פזמוניו של נתן אלתרמן

[בגיליונות 1763-1764 מסתיימת הסדרה על פזמוניו של אלתרמן – במאמר בן שני חלקים על "מגש הכסף", ובגיליון 1765 תיפתח סדרה חדשה].

הרעיון ההיסטוריוסופי המונח על "מגש הכסף" (חלק א') טורו של אלתרמן שניבא את הקמת המדינה

א. האם-האומה שעיניה כהו מזוקן

השיר "מגש הכסף", הידוע והפופולרי בין שירי "הטור השביעי", הוא בלדה טרגית ומרטיטת-לב,¹ הצבועה כמו בלדות רבות משירת העולם בצבעי שחור, אפור ואדום, הלוא הם צבעי עשן הקרבות והמוות העקוב מדם. לפנינו סיפורם של נערים "נזירים מִמְּרָגוֹעַ", ההולכים וקורבים אל האם-האומה קרועת הלב, ו"אין אות אִם חַיִּים הֵם אוֹ אִם יְרוּשָׁה" (בדומה לסיפור הנזיר המשולח והחייל ההולך בשדות עם כדור עופרת הנעוץ בלבו מן הבלדה האלתרמנית המוקדמת "האם השלישית")².

השיר מספר בקיצור האופייני לבלדות את סיפור חייו העצוב של הנוער הלוחם והחולם, שנגדע בטרם עת, וגיבוריו האגדיים מהלכים בדרכים, וספק אם חיים הם אם ירויים, עד נֶפֶלֶס עוֹטֵי צֶל לרגלי האומה. עד מהרה הפך שיר זה לטקסט מכוּוֹן, תמצית ביטוי של סיפור הקוממיות, ועד עצם היום הזה הוא נישא בעצרות זיכרון ובמסכתות מעל כל במה, כדקלום או כשיר מושר בלוויית לחנו של נחום הימן, של נורית הירש או של אורי קריב.

"מגש הכסף" התפרסם בעיתון "דבר" מיום 19.12.1947, כשלושה שבועות לאחר כ"ט בנובמבר, היום שבו החליטה עצרת האומות המאוחדות על סיום המנדט הבריטי בארץ-ישראל ועל "תוכנית החלוקה", החלטה שהביאה כידוע למעשי איבה מידיים, שהלכו והחמירו עד לפרוץ מלחמת העצמאות, שבסיומה נהדפו צבאות עֶרַב אל מַעְבַּר לַגְּבּוֹלוֹת שנקבעו בהחלטת האו"ם. שירו של אלתרמן פורסם בימים הראשונים של המלחמה, בטרם הצטרפו מדינות עֶרַב לעימות ובטרם נודע מחיר הדמים הנורא שעתידה הייתה המלחמה לגבות מבני היישוב, אך בהתחשב במספר הנופלים בקרבות שקדמו להכרזת המדינה לא קשה היה לנחש שהמחיר יהיה כבד עד מאוד.

מועד פירסומו של השיר חל ארבעה ימים בלבד לאחר שנתפרסמה בעיתון "הארץ" (מיום 15.12.1947) הידיעה בדבר נאומו של חיים וייצמן, בוועידת המגבית היהודית באטלנטיק סיטי יומיים קודם לכן, ובו שורת המחץ הטוענת ש"אין מדינה ניתנת לַעַם על מגש של כסף", שורה שאלתרמן קִבְּעָה בתורת מוטו לשיר (את הקשר לנאומו של וייצמן חשף ההיסטוריון ד"ר מרדכי נאור). בהתחשב בעובדה שאת טוריו נהג אלתרמן להגיה יומיים-שלושה לפני פירסומם בפועל, מותר כמדומה להניח שהשיר נכתב "על אתר", ממש ברגע מפגשו של המשורר עם הידיעה העיתונאית ב"הארץ" בדבר נאומו הנלהב והמלהיב של וייצמן.³

השיר, אף-על-פי שחופר ופורסם כחצי שנה לפני ה' באייר תש"ח, ובטרם החליט דוד בן-גוריון להכריז על הקמת המדינה, משקיף על ההווה מתוך נבכי העתיד וערפליו, ורואה את הקמת המדינה כעובדה שרירה ומוגמרת. נחזור ונדגיש: אין השיר מדבר על "המדינה שבדרך", או על "חזון המדינה", כי אם על "מדינת היהודים" כעל ישות קיימת, שכבר נמסרה בפועל לידי האומה.

בהקשר זה ראוי לזכור ולהזכיר שלא אחת נכנס אלתרמן ל"מנהרת הזמן", ותיאר בטוריו האקטואליים את העתיד כאילו הפך כבר להווה (כבטורו "גן מאיר בתל-אביב" או בטורו "נאום תשובה לרב-חובל איטלקי"). בשירים אחרים שיקף את ההווה והעתיד במבט מרחיק-ראות, כמתוך ערפלי הפרהיסטוריה (כבטורו "אינטרסים").

כאן וכאן הפגין את יכולתו בניסוח פרוגנוזות נבואיות, שלמים הוכיחו את עצמן, אך הוא לא עשה כן כמי שקורא בכדור של בדולח, אלא כמי שיודע לנתח מצבים ותהליכים, ולהוסיף על הניתוח המושכל גם את חזונו של איש הרוח.⁵ הבלדה האלתרמנית "מגש הכסף" פותחת בנוסח של נבואה ומסתיימת ככרוניקה כמו-מקראית, נוסח ספר דברי הימים:

... וְהָאָרֶץ תִּשְׁקֹט. עַיִן שָׁמַיִם אוֹדְמָת

תַּעֲמָעַם לְאַטָּה

עַל גְּבוּלוֹת עֲשָׁנִים.

וְאַמָּה תַּעֲמֹד – קְרוּעַת לֵב אֶף נוֹשְׁמָת... –

לְקַבֵּל אֶת הַנֶּס

הַאֶחָד אֵין שְׁנִי...

עֵינַיִם עַד בְּלִי קֶץ, נְזִירִים מִמְּרָגוּעַ,

וְנוֹטְפִים טִלְלֵי נְעוּרִים עֶבְרִיִּים – –

דֵּם הַשָּׁנִים יִגָּשׁוּ,

וְעָמְדוּ לְבִלִּי-נוֹעַ,

וְאֵין אוֹת אִם חַיִּים הֵם אוֹ אִם יְרוּשָׁיִם.

הִיא לְטָקֶס תְּכֹן. הִיא תִּקְוָה לְמוֹל סֶהַר

וְעָמְדָה, טָרֶם-יוֹם, עוֹטָה חֵג וְאַיָּמָה.

— אֶז מִנְגֵּד יֵצֵאוּ

נַעֲרָה וְנַעַר

וְאַט-אַט יִצְעָדוּ הֵם אֶל מוֹל הָאָמָה.

אֶז תִּשְׁאַל הָאָמָה, שְׁטוּפַת דִּמְעָה-וְקֶסֶם.

וְאַמְרָה: מִי אַתֶּם? וְהַשָּׁנִים שׁוֹקֵטִים,

יַעֲנֶנּוּ לָהּ: אֲנַחְנוּ מִגֵּשׁ הַפֶּסֶךְ

שֶׁעָלִיו לָךְ נִתְּנָה מְדִינַת-הַיְּהוּדִים.

לוֹבָשֵׁי חַל וְחִגּוֹר, וְכַבְּדֵי נַעֲלִים,

בְּנִתִּיב יַעֲלוּ הֵם

הַלוֹךְ וְהַתָּרֵשׁ.

לֹא הִחְלִיפוּ בְּגָדָם, לֹא מָחוּ עוֹד בְּמִיָּם

אֶת עֲקֵבוֹת יוֹם-הַפָּרֶךְ וְלֵיל קוֹ הָאֵשׁ.

כֶּךְ יֵאמְרוּ. וְנִפְּלוּ לְרִגְלָהּ עוֹטְפֵי-צֵל,

וְהַשָּׂאָר יִסְפָּר בְּתוֹלְדוֹת יִשְׂרָאֵל.

בשיר שלפנינו מתוארת האם-האומה הישישה, שעיניה פָּחוּ מְזוֹקָן, והיא עומדת ערב הקמת המדינה בעיניים דומעות, מְחִיל ומְגִיל, עומדת ומְצַפּה מבעוד מועד לטקס החגיגי אשר בו יימסר לה "הַנֶּסֶךְ הָאֶחָד אֵין שְׁנֵי" בכפל משמעיו של נס זה (מסירת סיפורה הפלאי של הקמת המדינה, מסירת דגל המדינה, סמל הריבונות, כבטקסים לאומיים ממלכתיים). והנה, בְּמִהְלֵךְ הַטֶּקֶס החגיגי, לאחר שקיבלה את הַנֶּסֶךְ, ניגשים אליה אט-אט נער ונערה, עלומי שם וזהות, אשר כלל לא הוזמנו לטקס ולא הספיקו להחליף לכבודו את בגדיהם המאופקים והמוכתמים בדם. הצעירים מתקרבים אל האם-האומה, מבלי שתוכל להבחין אם חיים הם או אם ירויים. הם מתוודעים אליה, ומזעזעים אותה באמירת הווידוי המפתיעה ומרעידת-הלב: "אַנְחֵנוּ מִגֵּשׁ הַכֶּסֶף / שְׁעָלֵנוּ לָךְ נִתְּנָה מְדִינַת-הַיְּהוּדִים."

בדרכי עקיפין נרמז כאן כי המלחמה מביאה למצבים אבסורדיים של "עולם הפוך". לא הצעירים, הנוטפים טללי נעורים, הם שיכפו את האם הישישה בשעה שתלך לבית עולמה, כי אם היא זו שתכבה את בניה בנפלים "עוֹטְפֵי צֶל" לרגליה (בכפל משמעיו של השורש עט"ף = עט"ה ועצ"ב). עיניה השטופות דמעה, מְצַעַר ומְפַאֵב על הבנים הצעירים שנקטפו באַפֶּס, דומות לַעֵין השמיים העוממת והאודמת, המלמדת על עֶרְפֶּל הַקָּרֵב ועל ליקוי המאורות וקריסת המערכות שפוקדים את הארץ ואת גבולותיה. ודוק, האומה אינה מזהה בעצמה את בניה הקרבים אליה, אם מחמת גילה המופלג ועיניה הדומעות והעֲשָׁשׁוֹת; אם בשל עשן המלחמה המתאבך בגבולות; אם בשל היותה של אומה זו, שלבה קרוע, ציבור של גחלים עוממות ואודים מוצלים מאש; אם בשל העובדה שזהותם של הבנים לא נתגבשה עדיין (הם "נוֹטְפִים טִלְלֵי נְעוּרִים עֲבָרִיִּים", אך מתו במלחמות היהודים – במאבק על הקמתה של "מְדִינַת-הַיְּהוּדִים").

הבנים הם הנאלצים להתקרב אליה ולהתוודע אליה, וכך מתגנבת לשיר נימה של ביקורת עקיפה: בעת הטקסים והחגיגות של הקמת המדינה, אומר השיר בלי לומר זאת מפורשות, אֵל לה לאומה הזקנה, המחדשת ימיה כקדם, לשכוח את גודל הקורבן – את הבנים עטויי החגור ("לֹחֲשֵׁי חֵל וְחִגּוֹר, וְכִבְדֵי נִעְלִים [...] לֹא הִחְלִיפוּ בְּגָדָם"), שאיבדו את חייהם הצעירים והרענגים כדי שתוכל היא, הישישה, להגיע "עוֹטָה חָג" לרגע הגדול הזה. נימת הביקורת מתרמזת גם מעצם ההכנות לטקס הגדול מבלי שְׁאֵלָה שטרחה ועשו במלאכה יוזמנו אליו. הם הם שהיו צריכים להיות על במת הכבוד, ואיש לא טרח לזכור זאת ולהזמין מבעוד מועד. הם, העוטים בגדי חולין מוכתמים בדם, ולא אָמֶם-אומתם הזקנה העוטה בגדי חג ללא רבב, ראויים לעמוד במרכזו של טקס קבלת הנס.

ראוי להזכיר כי שבוע לפני פרסום הטור "מגש הכסף" פירסם הסופר והמחנך מיכאל דשא בעיתון "דבר" מיום 12.12.1947 את שירו "למתים ביום הניצחון", ובו מתואר צעיר שנפצע בקרב האחרון, ועתה הוא מוטל פצוע חזה, מְעַלֵּעַ דמיו, וההמנון שהוא הכין לקראת היום הנכסף נדם על שפתיו. ראוי אף לזכור ולהזכיר: שנים אחדות לפני חיבור "מגש הכסף" חיבר אלתרמן פזמון בשם "חבריא בקרית ספר"⁵, וגם בו מתוארת סבתא יהודייה טיפוסית, פְּבֹאֲתָה של האומה הזקנה וידועת-הסבל, הסופקת כפיים לְמִשְׁמַע הצלילים העזים והנועזים המגיעים לאוזניה מ"קרית ספר" העברית. המשורר, בן חבורת "חבֶּרֶת טראסק", קורא לאם-לאומה הזקנה, הממרת בבכי כרחל אֲמֵנוּ בשעתה, לתת פוֹגָה לדמעותיה, להתבונן בתופעות החדשות, ולהיווכח במו עיניה שהחדש אינו מנותק מן העבר כשם שנדמה לה בטעות. בעקיפין נאמר כי על הישישה לברך את "ברכת הנהנין" על החידושים הרענגים שחידשו פְּנִיָּה הצעירים, המשתמשים בכל מאפייני המסורת והחידוש גם יחד.

מובן, אין דומה הפזמון הארס-פואטי הקליל לשיר הרציני והטרגי "מגש הכסף", אלא שבשניהם מואנשת דמותה של האומה, שענייה כבר פהו מזוקן ומדמעות, העומדת חגיגית ומופתעת מול בניה הצעירים, המאלפים אותה בינה ומאפשרים לה לראות בפעם הראשונה את המציאות החדשה בעיניים פקוחות ומפוכחות.

ב. תרומה ללא תמורה

דפוס או מוטיב נוסף, החוזר ונשנה בשירת אלתרמן לסוגיה ולתקופותיה, קשור ברעיון הרומנטי, שקיבל ביטוי מועצם בשירה הסימבוליסטית, ולפיו דווקא הנער האלמוני, חסר ההילה והתהילה, מתגלה לא אחת כ"נדבן" מופלג, המוכן להרים תרומה יקרה מפז בלי לבקש תמורה. בעניין זה שילב אלתרמן רעיונות ומוטיבים מן הרקע החסידי שלו, שאותו הכיר באמצעות ארון הספרים של בית אביו-זקנו (כבמוטיבים אחרים השגורים בשירתו, כגון המשיכה אל הניגון, אל כוס היין, אל הריקוד שמתוך דבקות, אל אנשי השוק הפשוטים, וכיוצא באלה מוטיבים מן ההווי החסידי), עם רעיונות ותמונות מן הרקע הבוהמיני הפריזאי שאותו הכיר מימי שהותו בצרפת ומן הימים שעשה במחיצת משוררי "אסכולת שלונסקי", שרבים מהם עשו את תקופת הלימודים בפריז. בשיריו מתואר לא אחת נער דל ואביון, המוכן להשליך את חייו מנגד ולהגישם לזולתו על מגש.

כך, למשל, בשירו הז'ורנליסטי "חיי של יוחאי", שנתפרסם בפעם הראשונה בין שירי "רגעים",⁶ מתקרב הנער יוחאי "אל מותו האביון / ומביא עמו טס פיסטוקים". דווקא האביון, העני ממעש, המתבטל בפני כוחות עליונים ממנו, מעלה להם מנחה יקרה, מבלי לצפות לתמורה ולהוקרה, ואפילו מתגלה כמי שמוכן להקריב את חייו למען מטרה נשגבה.⁷ יוחאי הוא תקדימו של ההלך הדל, גיבור השיר הנודע "פגישה לאין קץ", המוכן להעניק לאהובתו הנישאה מעונו הרב "שקדים וצמוקים", ואף מוכן לשלם על כך בחייו ולהימחץ אל אבני המרצפת ("יום אֶתְד אֶפֶל עוד פְּצוּע ראש לְקֹטֶף / אֶת חֵיוֹנֵנוּ זֶה מִבֵּין הַמְּרַכְבוֹת"). סיפורו של יוחאי הוא גם תקדימו של סיפורה של מרים-הלן, גיבורת "חגיגת קיץ", שגביע הכסף היקר ששמר אביה ליום חתונתה מתגלגל לידיים הלא נכונות ונרמס בטלפיים גסים.

בתמונות כגון זו שבשיר "פגישה לאין קץ" לפנינו מעמד אוקסימורוני, שבו דווקא העני הוא הפילנתרופ הנדיב, הוא ולא הגבירה העשירה והנישאה האמורה להעניק להלך הדל תרומה, או נדבה. דווקא הוא, הדל והאביון, מביא לה ולעולליה תרומה יקרה. כדי לזכות ממנה ב"חיוך" הוא מוכן אפילו להרים תרומה שאין יקרה ממנה – את חייו. דמותו של יוחאי היא גם תקדימן של דמויות נערים המוכנים להשליך את חייהם מנגד ולהקריבם למען אחרים, כגון דמותו של העולה דנינו מן הטור הנושא את שמו, או דמותו הסמלית של הנער הלוחם והחולם – אליפלט – גיבור הפזמון האלתרמני הנושא שם זה.

בספרו *הטור השמיני*⁸ התחקה כאמור מרדכי נאור אחר מקור הצירוף "מגש הכסף" (silver platter, ככתוב בעיתון "ניו יורק טיימס" מיום 14.12.1947), שנכלל בנאומו של חיים וייצמן בוועידת המגבית היהודית באטלנטיק סיטי מיום 13.12.1947 ("No state has been handed to us on a silver platter"), ומצא את הקשריו העיתונאיים האקטואליים. מרדכי נאור אף ציטט מדברי חיים וייצמן עוד משפט שנאמר באותו אירוע, בנוסח המשפטים עזי-המבע ששיבץ צרצ'יל בנאומו: "If we do not make the most of this chance, we shall miss our"

rendezvous with history ("אם לא ננצל עד תום את ההזדמנות הזאת, נחמיץ את פגישתנו עם ההיסטוריה").

שירו של אלתרמן מתאר מפגש היסטורי מעורר צמרמורת בין האומה הישישה וכבודת הראייה לבין אותם צעירים תמימים ש"ניצלו את ההזדמנות" שנפלה לידם, והקריבו את חייהם על מזבח ההיסטוריה היהודית באותם קרבות המרים שהכשירו את הדרך להקמת המדינה (לא אחת דיבר אלתרמן באירוניה טרגית ובסגנון רצוף פרדוקסים וצירופים אוקסימורוניים על הפער הגדול בין מי שמשליכים נפשם מנגד למען הכלל לבין העושים לביתם בעת שחבריהם נלחמים בשדות הקרב:

"המלים אָרֶץ, עַם, אֶפְלוֹ תְּקוּפָה / לְרַבִּים אוֹמְרוֹת לָחֶם וְכָגֶד. /
לְרַבִּים אֲחֵרִים הֵן אֶסְפָּה / שֶׁל נוֹשְׂאֵי כְּתִיבָה רוֹמֶמֶת אוֹ מְלַעֲגָה. /
וְאֵלֹהֵי לְמַעֲטִים הֵן אֲמַתְּלָה שְׁקוּפָה / לְהַשְׁלִיךְ נַפְשָׁם מִנְּגֶד."⁹

המילים "אמתלה שקופה", המציאות בדרך-כלל ניסיון להסתיר תחבולה אינטרסנטית נלווה, משמשות כאן על דרך הפרדוקס לתיאורה של תרומתו הנאצלת וחסרת הגמול של הצעיר הלוחם המקריב את חייו למען הכלל.

מילותיו האחרונות של השיר – "וְהַשָּׂאָר יִסְפָּר בְּתוֹלְדוֹת יִשְׂרָאֵל" – חותמות אמנם את הבלדה באמירה שתקצר היריעה מהשתרע, ושעיקרי הדברים עוד יסופרו. ואולם, מילים אלה גם רומזות לכך שב"זמן אמת" אין היחיד והעם מסוגלים להבחין בעיקרי הדברים שייפנסו לספרי ההיסטוריה ולהבינם. רק לאחר שתצטלל המציאות וייעלמו ענני העשן, אפשר יהיה להפוך את ה-story ל-history (המילה הצרפתית histoire משותפת ל"סיפור" ול"היסטוריה").

דברים דומים על הדברים שעוד יסופרו ויהפכו למיתוס קולקטיבי אמר אלתרמן גם בפזמון הקל לכאורה "שולמית":

"אֵל הַקִּיר הָאֲחֵרוֹן הִגְעָנוּ / וּתְלוּיָה עֲלֵינוּ הַחֲנִיָּה. / אַךְ גַּם אָנוּ, כֵּן, אֲנִי,
גַּם אָנוּ / עוֹד נִשְׁמָע אֶת שִׁיר הַשּׁוֹלְמִית. / [...] הוּא, הוּא, עוֹד יוֹשֵׁר, / עוֹד
יוֹשֵׁר, עוֹד יִסְפָּר. / יָךְ הָרוּחַ וְיִסְעָר, / אַךְ הַזֶּמֶר עוֹד יוֹשֵׁר!"¹⁰

בשער האחורי של עיתון "דבר" מיום ו' 28.11.1947, שלושה שבועות לפני פרסום שירו של אלתרמן, נכתב בלשון עתיד באותיות של קידוש לבנה, ערב החלטת האו"ם מיום כ"ט בנובמבר: "הדורות הבאים יספרו כיצד הוקמה המדינה היהודית, כיצד נגאלו שטחי קרקע ונבנו כפרים וערים. כיצד העפילו רבבות אל חופי המולדת. כיצד בחורים ובחורות צעירים כבשו את האדמה ואת הים. כיצד גאלו בעמל כפיהם את שממות הנגב למען מפת המדינה היהודית, וכיצד הגנו על מפעל התקומה."

זמן קצר לאחר מכן פרסם אלתרמן את טורו "מגש הכסף" המתאר את המציאות האקטואלית מפרספקטיבה היסטורית – לאחר שכבר התיישנה כביכול והפכה לדף בספרי ההיסטוריה. כבר העלינו בפרק הראשון את ההנחה שמאחר שהשיר כתוב בעברית המקראית, שבה אין זמנים כי אם מודלים, הרי שהמילים המנוסחות בלשון עתיד ("תשקוט", "תעמוד", "תקום" וכו') בעצם מציאות

את העבר. אין זאת כי אלתרמן הפליג על כנפי הדמיון אל העתיד, ומשם השקיף אל זמן הקמת המדינה, כאילו מדובר בתופעה שפבר הגיעה לסיומה (השיר נכתב בימיה הראשונים של מלחמת העצמאות, והוא מתאר את המלחמה כאילו היא כבר הוכרעה).

הערות:

1. אלתרמן תרגם כידוע לעברית מבחר של בלדות אנגליות וסקוטיות, וכינס אותם בכרך מיוחד. הן שירתו הלאומית והן שירתו הקלה מרבה להידרש לסוגה ספרותית זו.
2. מאותם שירים ספורים מבין שירי "כוכבים בחוץ" שהתפרסמו בעיתונות קודם שנאספו בספר. השיר "האם השלישית" ראה אור בראשונה בכרך ב' של כתב-העת המודרניסטי "גזית", בעריכת גבריאל טלפיר, (תרצ"ד-תרצ"ה). ממילותיו יצר לימים הסופר משה שמיר את כותרת ספרו "הוא הלך בשדות".
3. מרדכי נאור, "הטור השמיני: מסע היסטורי בעקבות הטורים האקטואליים של נתן אלתרמן", תל-אביב 2006. מרדכי נאור נותן בספרו דוגמה נוספת לכושר הניבוי של נתן אלתרמן בספרו שלפני קרב אל-עלמיין היו רק שניים שהאמינו באמונה שלמה בניצחונו של מונטגומרי ("מונטי") על רומל: מונטי עצמו ואלתרמן.
4. לימים נקט הסופר עמוס עוז טכניקה אלתרמנית דומה, עת תיאר את יום כ"ט בנובמבר במאמרו "עד אור הבוקר" ("דבר" מיום 26.3.1979) כיום ששינה את פני ההיסטוריה של עם ישראל, וניסה להסתכל בהווה "ממעמקי העתיד" ולשער איך ייראה לימים היום שאחרי חתימת חוזה השלום עם מצרים. הפרוגנוזה של עמוס עוז, כמו פרוגנוזות אחרות שלו ושל א"ב יהושע, לא נתממשו. אלה של אלתרמן בדרך-כלל התממשו ככתבן וכלשונן.
5. שהתפרסם במאסף "ניסן" לשנת תש"ב (1942) בעריכת אברהם שלונסקי.
6. "הארץ", מיום 3.12.1934; נדפס ב"רגעים", א, עמ' 66-65.
7. לימים תיאר אלתרמן בשנת 1954 את החייל נתן אלבוז, מעולי מרוקו, שהשליך נפשו מנגד ורץ אל מותו כשבידו רימון יד עם מנגנון מופעל, כדי להציל את רעיזו מהפגיעה. אלבוז הוא "אחיו" של אליפלט מפזמונו הידוע של אלתרמן, המחרף את נפשו כדי להציל את חבריו שנותרו במשלט מנותקים מתחמושת. בכל השירים הללו מתוארים אותם תמימים המוכנים לסכן את עצמם כדי להציל את זולתם, או להגיש לזולתם מתנה יקרה מפז – את חייהם.
8. ראו הערה 4 לעיל.
9. ראו: "ריאיון עם המחבר", בתוך ספרו של נתן אלתרמן "חגיגת קיץ", תל-אביב 1965, עמ' 181. בשיר השישי של המחזור "שירים על רעות הרוח", תהה אלתרמן על השאלה כיצד הפך עם של חנוונים, המואר בנגוהות המטבע, לעם אידאליסטי, המוכן לוותר על כספו, קנייניו, ואפילו על חייו, למען התקומה הלאומית. את דבריו על ההקרבה העילאית והנאצלת ביותר סיים אלתרמן במילים "צורמות", השייכות לכאורה לתחום המיקח והממכר: "לִתֵּן בְּבֹא יוֹם [...] אֶת הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ [...] כְּבִעֲנָן חֲלִיפִין שִׁיָּאָה לוֹ הָאֵלֶם, / לְאַחַר שְׁנִבְחָן וְנִמְצָא כְּדָאִי."
10. לפנינו ציין סגנון (style marker) אלתרמני מובהק, שבו השתמש המשורר גם בטוריו (כגון בטורו "נאום תשובה לרב חובל איטלקי": "עַל הַצִּי הַלְזָה, הָאֶפֶר, הַקָּטָן, / יִסְפֹּר עוֹד בְּשִׁיר וְרוֹמָנִים") ובפזמוניו (כגון טורו-פזמונו "נאום תשובה לרב חובל איטלקי": "עַל כָּף סֵפֶר, עַל כָּף הַגֵּד / בְּשִׁיר יָפָה שְׂכוּחַ").

חלקו השני של מאמר זה יתפרסם בגיליון הבא של "חדשות בן עזר"